

Bruno Šagi

Pučki ustanci 14. stoljeća - uzroci i posljedice

U europskoj povijesti 14. je stoljeće donijelo određene promjene u životima seljaka i radnika. Jedna od pojava u 14. stoljeću svakako je aktivniji razvitak svijesti o društvenim slojevima, odnosno o pravima i položajima unutar tih društvenih slojeva. Sukobi, visoki porezi, kao i smanjena mogućnost društvenog napredovanja doveli su do pučkih ustanaka u različitim krajevima Europe. U ovome radu objašnjena su četiri pučka ustanka koja su se dogodila u 14. stoljeću. Radi se o ustanku u Flandriji, žakeriji u Francuskoj, ustanku u Italiji koji su podigli ciompi i ustanku u Engleskoj.

Ključne riječi: ustanci, seljaci, radnici, srednji vijek, 14. stoljeće, Flandrija, Francuska, Italija, Engleska

1. Uvod

Kroz 14. stoljeće u europskom društvu vladao je nemir. To društvo pogodili su: rat između Francuske i Engleske, osmanska aktivnost na „Balkanskom poluotoku“, sukobi oko vlasti i hereze u Crkvi (Pirenne, 2005: 255). Također, u istome stoljeću Europu je zahvatila epidemija kuge (Goldstein i Grgin, 2006: 397). U „vrtlogu događanja“ 14. stoljeća manje važni nisu bili ni pučki ustanci. Pojam „pučki ustanci“ u ovom radu objedinjuje seoske i radničke ustanke. Da bismo došli do zaključka zašto su pučki ustanci podignuti, prvo trebamo znati što se događalo u europskom društvu 14. stoljeća. U prvom poglavlju ovoga rada objašnjeno je kakve su se promjene dogodile u 14. stoljeću te kako su one utjecale na društvo, dok drugo poglavlje sadrži analizu pučkih ustanaka 14. stoljeća. Pučki ustanci analizirani su kronološkim redoslijedom. Cilj je ovoga rada objasniti uzroke, posljedice i ciljeve četiriju važnih pučkih ustanaka iz 14. stoljeća. Osim samih uzroka i posljedica pučkih ustanaka, objašnjeno je možemo li, promatrajući ih iz današnje perspektive, pučke ustanke 14. stoljeća smatrati prvim socijalističkim ustancima.

2. Promjene u 14. stoljeću

Veliku ulogu u društvu 14. stoljeća igrali su cehovi. Cehove bismo mogli definirati kao udruženja obrtnika istog zanata (Pirenne, 2005: 257). Oni su radili propise i pratili poštuju li se ti propisi. U radionicama/obrtima postojala je hijerarhija: naučnik s vremenom postaje pomoćnik, a pomoćnik s vremenom postaje majstor. Tako su se srednjovjekovne radionice sastojale od jednog naučnika,

dva pomoćnika i jednog majstora, odnosno vlasnika radionice (Pirenne, 2005: 258). U 14. stoljeću došlo je do jačanja monopola između obrtnika. Također, pomoćnici su teško postajali majstori zbog dugog procesa „školovanja“ i poskupljenja cijelog tog procesa (Pirenne, 2005: 259). Plaćenici i mornarica su se sve više upotrebljavali u ratovima, tako da su države morale tražiti nove načine nabave novca. Države su posuđivale novac od bankara iz Italije i postale su ovisne o porezima, odnosno novcu koji je dolazio od građana i seljaka. To je dovelo do političkog jačanja građanskog sloja koji svojim zahtjevima i pritiscima na više staleže (svećenstvo i plemstvo) participira u vlasti. Položaj seljaka u 14. stoljeću nije bio idealan. Mnogi su seljaci željeli napustiti svoja sela, no došlo je do zatvaranja gradova. Seljacima nije bilo lako plaćati porez koji je bio u stalnom rastu, a plemići su ih iskorištavali (Pirenne, 2005: 262-263).

3. Pučki ustanci 14. stoljeća

3.1. Ustanak u Flandriji

Pučki ustanak u Flandriji započeo je u okolici grada Bruggea 1323. godine (Rösener, 1992: 249). Možemo primijetiti nekoliko promjena u društvu koje su utjecale na razvoj, ali i nastanak ovog ustanka. Jedan od glavnih uzroka ustanka leži u povratku profrancuske politike u Flandriju. Već u prvoj godini vladanja flandrijski je grof Luj (od Nevresa) napustio otpor prema francuskome kralju te odlučio isplaćivati novčani iznos koji je Flandrija bila dužna Francuskoj, prema miru iz Athisa potpisanom 1305. godine (Cohn, 2004: 36). Također, poreznici su počeli uzimati veće novčane iznose nego što su trebali. Veliki porezi jedan su od glavnih uzroka pučkog ustanka.

U prvoj fazi ustanka pobunjenici su napadali službenike, dok se kasnije mržnja pobunjenika proširila i na plemiće kao društvenu skupinu (TeBrake, 1993: 71). Tijekom ustanka, pobunjenici su često pljačkali i razarali posjede plemića (Rösener, 1992: 249). Osim poreza, pobunjenici su odbijali i crkvenu desetinu te su tražili da se od zrnja, koje je bilo u desetinama, krene s pravljenjem kruha za siromašne stanovnike (TeBrake, 1993: 71). Neki su samostani u vrijeme ustanka bili percipirani kao neprijatelji pa su ih pobunjenici pljačkali (TeBrake, 1993: 72). Što se tiče podrške iz gradova, Brugge je bio percipiran

kao „grad pobunjenika“, dok je Gent bio na suprotnoj strani i služio je kao središte grofa i plemićkog dijela stanovništva (TeBrake, 1993: 75). Važno je spomenuti i činjenicu da su gradovi u Flandriji bili dosta vezani uz ruralna mjesta u okolici (TeBrake, 1993: 20) pa nas primjer Bruggea ne bi trebao čuditi. Pobunjenički kapetani stekli su autoritet u okolici Bruggea te su zamijenili lokalne dužnosnike koji su do tada bili na svojim funkcijama (TeBrake, 1993: 72). U flandrijskim je gradovima tekstilna industrija bila jako razvijena (TeBrake, 1993: 20). Položaj obrtnika u tekstilnoj industriji bio je loš jer su obrtnici bili podložni trgovcima (Pirenne, 2005: 261). Loš položaj uzrok je nemirnog raspoloženja u kojem su mnogi obrtnici sudjelovali u ustanku (TeBrake, 1993: 73-74). Grof Luj pozvao je francuskoga kralja u pomoć te je francuski kralj poslao vojsku na pobunjenike. Otpor pobunjenika bio je slomljen nakon bitke kod Cassela 1328. godine (Rösener, 1992: 249). Posljedice ovog ustanka bile su razaranje sela te napadi na obitelji pobunjenika koje su vršili pobjednici (Cohn, 2004: 37).

3.2. Ustanak u Francuskoj

Pučki ustanak (žakerija) započeo je u regiji Beauvis u proljeće 1358. godine te se proširio u ostale krajeve Francuske (Rösener, 1992: 248). Uzroke tog ustanka možemo svrstati u dvije skupine: jedni su posljedica rata, a drugi su posljedica osjećaja u glavama seljaka koji su temeljeni na lošim odnosima s plemićima (Pirenne, 2005: 263). Ipak, mogli bismo reći da su uzroci međusobno povezani. Troškovi rata su rasli i države su trebale izvore novca. Sasvim je logično da su visoki porezi moguća posljedica toga. Visoki porezi predstavljali su problem seljacima u Francuskoj. Uz to, veliki problem bila je i devastacija zemlje tijekom Stogodišnjeg rata te pljačkanja seoskih imanja koja su vršili različiti plemići (Rösener, 1992: 248-249). Plemići tako nisu uspjeli zaštititi seljake od nasilja (Cohn, 2004: 145). Seljaci su zajedno organizirali „vojne“ jedinice koje u većini slučajeva nisu bile povezane, već su djelovale neovisno. S obzirom na to da je raslo negativno raspoloženje protiv plemića, pobunjenici su krenuli razarati njihove posjede (Rösener, 1992: 248-249). Pobunjenicima sa sela pridružili su se stanovnici nekih gradova (npr. građani Pariza, Amiens, itd.) koji su također bili nezadovoljni situacijom u državi (Cohn, 2004: 147). Žakerija je nestala nakon nekoliko mjeseci. Kao glavni razlog ističe se to da nije imala zadane jasne ciljeve (Rösener, 1992: 249). Srednjovjekovni autori u svojim su kronikama više isticali okrutnost pobunjenika, dok su se manje bavili ciljevima samih ustanaka (Hinck i Bommersbach, 2014: 43). To je zasigurno jedan od razloga zašto danas slabije poznajemo ciljeve žakerije.

3.3. Ustanak u Italiji

Ustanak u Italiji dogodio se u Firenci 1378. godine (Dean, 2000: 148). Bio je to ustanak koji su podigli ciompi (ljudi koji su radili u tekstilnoj industriji). Ekonomski problemi, pad moći gvelfa i nezadovoljni radnici (ciompi) glavni su uzroci ovoga ustanka (Brucker, 1998: 252). Nezadovoljstvo radnika dolazilo je iz samih obrta u kojima su radili. Ceh je kontrolirao radnike u proizvodnji tkanina i pravila su bila jako stroga te su za njihovo kršenje radnici bili kažnjavani. Kada bi nastali sporovi oko plaća, ceh je uvijek pružio podršku obrtniku (Dean, 2000: 149-150). Gradom su upravljali veliki obrtnici, tzv. *popolo grasso*, a ciompi su protiv njih podigli ustanak (Pirenne, 2005: 261). Organizaciji ustanka pomagao je Salvestro de' Medici (u to vrijeme gonfalonijer), koji je bio veliki protivnik gvelfa. Odmah na početku ustanka pobunjenici su spalili sjedište vunarskog ceha, ciompi su preuzeli vlast u gradu, a novi gonfalonijer postao je vođa ciompa Michele di Lando. U vlasti su dali jednaku zastupljenost većim i manjim cehovima te su osnovali tri nova ceha od kojih je jedan bio njihov. Veći cehovi pobunili su se protiv ciompa i zatvorili svoje obrte, a u tome su ih slijedili i manji cehovi. Već nakon nekoliko tjedana ciompi su bili svrgnuti s vlasti te je njihov ceh ukinut. Manji cehovi tada su dobili veliki utjecaj, a velikaške obitelji nisu bile uključene u vlast. Ciompi su u međuvremenu pokušavali ponovno preuzeti vlast, ali u tome nisu uspjeli. Velikaši su se na vlast vratili 1382. godine, zajedno s većim cehovima koji su imali potpunu kontrolu nad gradskim vijećem. To je označilo jačanje gvelfa u Firenci (Brucker, 1998: 252). Osim firentinskog, važno je istaknuti i ustanak u Sieni koji je započeo tijekom 1371. godine (Dean, 2000: 177-178). Razlog ustanka bile su male plaće radnika u vunarskoj industriji (Rosenwein, 2018: 474). Ustanak u Sieni bio je neuspješan i time je nestala opasnost rušenja političkog poretka u tom gradu. Iako su talijanski pučki ustanci bili neuspješni, niže društvene klase su ostale prisutne u politici (Cohn, 2007: 78).

3.4. Ustanak u Engleskoj

Ustanak u Engleskoj započeo je u proljeće 1381. godine u jugozapadnim krajevima zemlje, a uzroci ustanka su bili visoki porezi i feudalne obveze koje su se tražile od seljaka (Rösener, 1992: 249). Među lokalnim zajednicama u Engleskoj osjećalo se zajedništvo zbog konflikata koje su imale s velikašima (Hilton, 2003: 144). Ciljevi pobunjenika, općenito gledajući, bili su sloboda i ukidanje „lordstva“ (Hilton, 2003: 223). Vođe pobunjenika nisu imali točnu viziju društva koje su željeli izgraditi. Mogli bismo reći da su htjeli izgraditi monarhiju u kojoj ne bi bilo plemićke kontrole nad zakonima i upravom. U takvom društvu narod bi vodio zakonodavstvo i pravosuđe (Hilton, 2003:

227). Ostalo je zabilježeno da su pobunjenici tijekom ustanka ubijali čak i tadašnje pravnike (Hilton, 2003: 225). Zanimljivo je da su pobunjenici i dalje vidjeli monarha kao nepogrešivu osobu, a za loše monarhove odluke krivili su monarhove savjetnike. Kasnije su pobunjenici, ipak, prestali davati legitimitet vladarskoj dinastiji Plantagenet (Hilton, 2003: 223-224). Pobunjenici su željeli reformirati i Crkvu u Engleskoj, a jedna od njihovih želja bila je da se viškovi koji nastaju u župama podijele među župljanima (Hilton, 2003: 226). Razlog želje za reformom Crkve leži u tome da se pobunjenicima nije sviđalo njezino bogatstvo, koje je navelo čak i neke siromašne svećenike da se priključe ustanku protiv tadašnjeg stanja u Crkvi (Pirenne, 2005: 293). Pobunjenici su htjeli da vlasništva nad imanjima i radionicama budu obiteljska, a da se posjedi velikaša i Crkve podijele narodu (Hilton, 2003: 227) te da se Crkva vrati skromnosti (Pirenne, 2005: 269). Nažalost, nemamo puno podataka o tome što su točno pobunjenici željeli napraviti u gradovima (Hilton, 2003: 227). Ustanak je završio velikim brojem mrtvih i porazom pobunjenika koji se nisu mogli nositi sa snagom plemstva (Pirenne, 2005: 293). Postoje različita mišljenja povjesničara o posljedicama ovog ustanka. Dok neki tvrde da ustanak nije imao nikakve posljedice (Pirenne, 2005: 293), drugi ističu da je ustanak ubrzao ukidanje kmetstva (Rösener, 1992: 249).

4. Pučki ustanci kao protest protiv društvenog sustava

Rodney Hilton detaljno je prikazao razdoblje „krize feudalizma“ u koje je uvršteno i razdoblje pučkih ustanaka te usporedio različite poglede na ovo razdoblje. U djelu *Class Conflict and the Crisis of Feudalism: Essays in Medieval Social History* spominje Takahashijevu tvrdnju prema kojoj su kmetovi zapravo radnici unutar feudalnog sustava (Hilton, 1985: 282). Ako kmetove identificiramo s radnicima, trebamo biti oprezni da feudalizam ne identificiramo s kapitalizmom. Razlog tomu je taj što u 14. stoljeću, u kojem su se dogodili pučki ustanci koji su tema ovoga rada, nisu postojali uvjeti za kapitalizam kao društveni sustav (Hilton, 1985: 241). U poljoprivrednoj proizvodnji, seljaci su bili najveći proizvođači, dok se industrija (npr. tekstilna industrija) bazirala na manjim skupinama koje su proizvodile. Velikaši nisu ulagali u tehnološki napredak, već su trošili na ratove i „luksuz“ pa je tako razdoblje od 14. do 18. stoljeća razdoblje slabog tehnološkog napretka, ali je kasni srednji vijek obilježila i stagnacija produktivnosti (Hilton, 1985: 243-244). Društveni sustav kasnog srednjeg vijeka obilježile su ekonomske i socijalne promjene koje su u konačnici dovele do pučkih ustanaka.¹ Dakle,

1 Vidi u ovom radu 2. PROMJENE U 14. STOLJEĆU

pučki su ustanci bili znak otpora tadašnjem društvenom sustavu (Hilton, 1985: 240). Međutim, pobunjenicima je nedostajala ideja o budućem društvenom sustavu, odnosno o potpunom rušenju društvenog sustava protiv kojeg su se borili (Freedman, 1997: 186).

5. Zaključak

Pučke ustanke 14. stoljeća možemo analizirati na jako puno načina. Osim njihovog međusobnog uspoređivanja možemo ih promatrati i kao ustanke/revolucije koje bismo iz današnje perspektive u teoriji mogli povezati s politički lijevim idejama. Svi pučki ustanci obrađeni u ovome radu kao glavne uzroke imaju ekonomske probleme i velike razlike unutar srednjovjekovne društvene hijerarhije. Kao posebni ustanak trebamo gledati ustanak u Flandriji čiji početak nije uzrokovan posljedicama rata (kao u slučaju žakerije pa čak i ustanka u Engleskoj), već profrancuskom politikom grofa, kao i društvenim promjenama koje su se događale tijekom 14. stoljeća. Također, mogli bismo istaknuti i karakter ustanaka u Italiji (u Sieni i u Firenci) zbog toga što su to bili jedni od prvih ustanaka koje su podigli radnici u borbi za vlastita prava. Ako uspoređujemo sve ove ustanke, možemo zaključiti da je najopasniji po tadašnji društveni sustav bio onaj u Engleskoj. Dok su u ostalim ustancima pobunjenici bili uglavnom fokusirani na želju za povećanjem vlastitih prava te napade na plemstvo bez velikih ideja o promjenama unutar sustava (npr. žakerija u Francuskoj), u Engleskoj su pobunjenici bili neprijateljski raspoloženi i prema plemstvu i prema Crkvi koju su željeli reformirati. Problemi seljaštva uzrokovali su ustanke i u kasnijim stoljećima. Primjerice, u Transilvaniji su feudalni sustav i prikupljanje crkvenih daća (nakon tri godine njihovog neplaćanja) doveli do pučkog ustanka 1437. godine u okolici grada Cluja. Ujedinjeni transilvanski plemići slomili su ustanak 1438. godine (Grgin, 2006: 25-26). Iako nisu ostavili znatnije posljedice na društvene sustave u državama, sjećanje na pučke ustanke sigurno je ostalo u glavama velikaša. Ako analiziramo pučke ustanke 14. stoljeća iz današnje perspektive, tako da obratimo pozornost samo na njihove uzroke, dolazimo do zaključka da neke od njih možemo nazvati socijalističkim ustancima. Pobunjenici su se borili za svoja prava, a neki od njih imali su i želju za preuzimanjem vlasti. Međutim, važno je provjeriti ciljeve pobunjenika protiv tadašnjeg društvenog sustava kako bismo mogli dati jasniji odgovor na pitanje je li neki od pučkih ustanaka 14. stoljeća, gledajući iz današnje perspektive, bio socijalističkog karaktera. Odgovor je na to negativan. Od ustanaka objašnjenih u ovome radu niti jedan nema određenu jasnu dugotrajnu i održivu viziju društvenog sustava koji bi bio uspostavljen nakon rušenja tada postojećeg društvenog sustava. Situacija bi možda

bila drugačija da su pobunjenici u nekoj zemlji uspjeli pobijediti, doći na vlast te srušiti postojeći društveni sustav, ali ovako možemo samo nagađati i teoretizirati o onome što bi bilo.

Summary

People's Revolts in 14th Century - Causes and Consequences

In European history, the 14th century brought certain changes to the lives of peasants and workers. One of the phenomena of the 14th century is certainly the more active development of awareness of social stratification; that is, of the rights and positions within those social strata. Conflicts, high taxes, as well as a reduced possibility of social advancement led to popular revolts in various parts of Europe. This paper explains four popular revolts that took place in the 14th century. These are: the Peasant revolt in Flanders, the Jacquerie in France, the Revolt of the Ciompi in Italy and the Peasants' Revolt in England.

Keywords: revolts, peasants, workers, Middle Ages, 14th century, Flanders, France, Italy, England

Literatura

1. Brucker, Gene A., 1998. *Florence: The Golden Age, 1138-1737.*, University of California Press, Berkeley.
2. Cohn, Samuel K. Jr., 2004. *Popular Protest in Late Medieval Europe: Italy, France and Flanders*, Manchester University Press, Manchester i New York.
3. Cohn, Samuel K. Jr., 2007. The Black Death, tragedy, and transformation, u: *The Renaissance World*, Routledge, New York i London, str. 69-86.
4. Dean, Trevor, 2000. *The Towns of Italy in the Later Middle Ages*, Manchester University Press, Manchester i New York.
5. Freedman, Paul, 1997. Peasant Resistance in Medieval Europe: Approaches to the Question of Peasant Resistance, *Filozofski vestnik*, Vol. 18, Ljubljana, str. 179-221.
6. Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav, 2006. *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb.
7. Grgin, Borislav, 2006. *Rumunjske zemlje u srednjem i ranom novom vijeku*, FF press, Zagreb.
8. Hilton, Rodney, 1985. *Class Conflict and the Crisis of Feudalism: Essays in Medieval Social History*, The Hambledon Press, London
9. Hilton, Rodney, 2003. *Bond Men Made Free: Medieval Peasant Movements and the English Rising of 1381.*, Routledge, London i New York.
10. Hinck, Helmut; Bommersbach Bettina, 2014. Cross-Border Representations of Revolt in the Later Middle Ages: France, u: *From Mutual Observation to Propaganda War: Premodern Revolts in Their Transnational Representations*, Transcript Verlag, Bielefeld, str. 37-51.
11. Pirenne, Henri, 2005. *Povijest Europe: od seobe naroda do XVI. stoljeća*, Marjan tisak, Split.
12. Rosenwein, Barbara H., 2018. *Reading the Middle Ages: Sources from Europe, Byzantium and the Islamic World*, 3. izd., University of Toronto Press, Toronto i Buffalo i London.
13. Rösener, Werner, 1992. *Peasants in the Middle Ages*, University of Illinois Press, Urbana i Chicago.
14. TeBrake, William H., 1993. *A Plague of Insurrection: Popular Politics and Peasant Revolt in Flanders, 1323-1328.*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.